

PRED ODHODOM NA DUNAJ NAJ BI BIL ANTON JANŠA NA KOROŠKEM?

Andrej ŠALEHAR¹, Janez GREGORI², Anton KOŽELJ³, Peter DOVČ⁴

Delo je prispelo 15. aprila 2015, sprejeto 20. maja 2015.
Received April 15, 2015; accepted May 20, 2015.

Pred odhodom na Dunaj naj bi bil Anton Janša na Koroškem?

Mnenja in trditve, da je bil Anton Janša od leta 1765 do odhoda na Dunaj v letu 1766 na Koroškem, da je bil član koroške kmetijske družbe in podobno, so novost v poznavanju življenja in dela prvega c. k. čebelarkega učitelja na Dunaju. Prva objava s to trditvijo je v knjigi Ehrenfelsa iz leta 1829 in druga v knjigi Heinricha iz leta 1832. Objavi se ponovita v drugih delih. Objave sporočajo, da je Anton Janša Korošec, da je na Dunaj prenesel koroški način čebelarjenja, da izhaja iz Koroške kmetijske družbe, ki ga je tudi priporočila na Dunaju, da ga je na Dunaj poklicala cesarica Marija Terezija in podobno. Med slovenskimi avtorji sta na nekatere od teh zapisov opozorila Perc (1925a,b) in Stabej (1955). Janša v svojih knjigah piše in poudarja svoje gorenjsko poreklo, gorenjski način čebelarjenja in gorenjski leseni panj ter nikjer ne omenja svojega bivanja in delovanja na Koroškem. Za potrditev teh zapisov in objav o Antonu Janši na Koroškem je treba poiskati arhivske listine v celovškem deželnem arhivu, s katerimi bo teza potrjena oz. ovržena.

Ključne besede: čebelarstvo / čebele / Janša, Anton / biografije

1 UVOD

Letos praznujemo 240 letnico izida druge Janševe knjige *Vollständige Lehre von der Bienenzucht* (Popolni nauk o čebelarstvu). V počastitev sto petdesete obletnice je Perc (1925b) napisal in v samozaložbi v nemškem jeziku izdal knjigo Anton Janscha: erster kaiser. königl. Lehrer der Bienenzucht in Wien: 1775–1925 (Anton Jan-

Before going to Vienna could Anton Janša be in Carinthia?

The opinions and arguments, claiming that Anton Janša stayed in Carinthia from 1765 until his departure for Vienna in the year 1766, that he was a member of the Carinthian agricultural society and similar, are a novelty in the knowledge of the life and work of the first c. k. beekeeping teacher in Vienna. This statement was for the first time published in the book of Ehrenfels in 1829 and for the second time in the book of Heinrich in 1832. This notice was later reproduced in other works. The message of these publications is: Anton Janša was a Carinthian, he brought the Carinthian way of beekeeping to Vienna, he originates from the Carinthian agricultural society, which also recommended him in Vienna, so he was invited by the Empress Maria Theresia to Vienna and so on. Among Slovenian authors Perc (1925a,b) and Stabej (1955) drew attention to these records. Janša describes in his books and stresses his Carniolan origin, Carniolan way of beekeeping and Carniolan wooden hive and does not refer to his life and work in Carinthia. To confirm these records and publications on Anton Janša in Carinthia, it is necessary to find archival documents in provincial archive in Klagenfurt to confirm or to reject this hypothesis.

Key words: apiculture / bees / Janša, Anton / biographies

ša: prvi cesarsko kraljevi učitelj čebelarstva na Dunaju: 1775–1925). Uvodoma piše, da želi s to knjigo popraviti vse napake, ki so zapisane o življenju in delu Antona Janše. Podatke je zajemal v številnih objavah o Janši, še posebej pa se je opiral na deli Navratila (1883) in Wytopila (1900). Obdobje od Janševoga rojstva leta 1734 do odhoda na Dunaj leta 1766 je Perc opisal v dveh poglavjih: *Des Anton Janscha Jugendjahre* (Janševa mladost) in *Des*

1 Univ. v Ljubljani, Biotehniška fak., Odd. za zootehniko, Groblje 3, SI-1230 Domžale, Slovenija, e-naslov: andrej.salehar@bf.uni-lj.si

2 Podkoren 71, SI-4280 Kranjska Gora, Slovenija

3 Adamičeva 5, SI-1293 Šmarje - Sap, Slovenija

4 Isti naslov kot 1

Anton Janscha Bienen- und Geburtshaus (Janšev čebelnjak in rojstna hiša).

Perc (1925a) je istega leta v Slovincu objavil članek Pri Anton Janševih sorodnikih na Dunaju, kjer je zapisal, da »...baron Ehrenfels, ki v svoji imenitni knjigi od leta 1829 Janšo dosledno Korošca imenuje ...«. V zadnjih letih se o Antonu Janši pogosteje pojavljajo in ponavljajo take in podobne trditve. Večinoma so omejene na leti 1765 in 1766. Spodbudile so raziskavo, ki naj bi odkrila zapise o povezanosti Antona Janše s sosedno Koroško, jih kritično presodila in potrdila oz. ovrgla. Prvi rezultati so predstavljeni v tem sestavku.

2 MATERIAL IN METODE DELA

Na simpoziju o Juriju Jonkeju, ki je bil 22. 3. 2013 na Čebelarški zvezi Slovenije, smo se seznanili s tezo, da naj bi bil Anton Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem. Ustanovili smo delovno skupino (Janez Gregori, prof. biol., prof. dr. Peter Dovč, prof. dr. Andrej Šalehar, Anton Koželj), ki je opravila prva proučevanja gradiv o Antonu Janši (AJ). Navezala je tudi stike z enim od avtorjev teze, Ernestom Fuchsom (Celovec) in ga 14. 10. 2013 obiskala na njegovem domu. V daljšem, poglobljenem razgovoru je Ernest Fuchs izročil kopije štirih objav in nekaj strani svojih tipkopisov. Sledilo je proučevanje teh gradiv: knjige, iz katerih so objave, smo poiskali v naših knjižnicah, eno knjigo kupili ter poiskali s temi objavami in tipkopisi povezane podatke na spletu.

Na spletu in v slovenskih knjižnicah smo poiskali tudi druge knjige in serijske publikacije, ki poročajo o Janši kot čebelarju in kot prvem učitelju čebelarstva na Dunaju. Proučili smo tudi obe Janševi knjigi, v Arhivu republike Slovenije poiskali ohranjene Glavarjeve rokopise in gradiva zbrali ter uredili v študiji »Pred odhodom na Dunaj naj bi bil Anton Janša na Koroškem? Prvo poročilo.«, ki je objavljena v Digitalni knjižnici Slovenije (dLib).

3 KRANJSKO ČEBELARSTVO PRED IN V ČASU ANTONA JANŠE

Že Valvasor (1689) obširno piše o čebelarjenju na Kranjskem in poudarja, da je zelo razširjeno in priljubljeno. V besedilu so opisana tudi nekatera dogajanja, povezana s čebelami – recimo o rojenju. Rihar (1998) poroča, da je med študijskem bivanjem na poskusni čebelarški postaji Montlavet pri Avignonu ob študiju strokovnih piscev iz 16., 17. in 18. stoletja v njihovi bogati knjižnici spoznal, da v 18. stoletju nobena Evropejcem znana dežela ni imela tako izdelanega načina čebelarjenja, kot je

bilo čebelarstvo na Gorenjskem. Naprednost takratnega kranjskega čebelarjenja naj poudarimo s primerom oprave matice v zraku, kar so poznali že stari gorenjski čebelarji in ga je kot prvi na svetu opisal Scopoli (1763). O prahi matice so pisali tudi Peter Pavel Glavar (1768), Furlan (1768/1771 (?)) in Hummel (1773) ter Janša (1771, 1775). Opozarjamo še na študijo »Kratek pregled čebelarstva zgodovine do 21. stoletja«, ki jo je objavil Gregori (2011), kjer podrobneje opisuje tudi kranjsko čebelarstvo pred in v času Antona Janše. Napredno kranjsko čebelarstvo je poznal in priznal tudi Schirach (1770), ki je v svoji knjigi zapisal: »Ausländer, die solche beträchtliche Summen aus ihrem Bienen lösen, müssen unsere Lehrmeister werden (prevod: Tujci, ki imajo od svojih čebel tako veliko koristi, morajo postati naši učitelji):«

4 ANTON JANŠA V LETIH 1765–1766 – OBJAVE IN ZAPISI, POVEZANI S KOROŠKO

Poleg zapisov o povezanosti Antona Janša s Koroško, ki jih je posredoval Ernest Fuchs (2013), smo našli še druge objave, ki jih predstavljamo skupaj po letih:

1829

- Ehrenfels: ... Auch die von Janscha aus seiner Vaterlande Kärnthen übertragene Bienenpflege in hölzernen Lagerstöcken ... Janscha, der ein Kärnther war ... (Prevod: tudi od Janše iz njegove domovine Koroške preneseno gojenje čebel v lesenih panjih... Janša je bil Korošec...)

1832

- Heinrich (a,b): ... Der Professor und Schriftsteller über die Bienenzucht in Wien ist von dieser Gesellschaft ausgegangen ... (Prevod: ... profesor in pisatelj o čebelarstvu na Dunaju je izhajal od te družbe (Koroške)... – (v dveh objavah)
- Wiener Zeitung: ... Eine Bienenzucht wurde jedoch im Augarten als Schule und dabei ein eigener Professor, in der Person des Hrn. Janscha aus Kärnthen ... Janscha wählte die in seinem Vaterlande Kärnthen üblich gewesene Art Bienen zu vermehren... (Prevod: ... čebelarstvo je vendarle v Augartnu kot šola in pri tem lastni profesor, v osebi gospoda Janše s Koroške ... Janša je izbral v svoji domovini Koroški način razmnoževanja čebel ...)
- Economische Neuigkeiten: ... Eine Bienenzucht wurde jedoch im Augarten als Schule und dabei ein eigener Professor in Person des Herrn Janscha aus Kärnthen angestellt... Janscha wählte

die in seinem Vaterlande Kärnthen üblich gewesene Art, Bienen zu vermehren, zu benützen und zu erhalten, hatte zugleich den in Kärnthen gangbaren, aber besonders für die Wanderzucht um Wien nicht anwendbaren hölzernen Lagerstock ...

(Prevod: ... čebelarstvo je vendarle v Augartnu kot šola in pri tem nastavljen lastni profesor, v osebi gospoda Janše s Koroške ... Janša je izbral v svoji domovini Koroški način razmnoževanja čebel, za uporabo in ohranjanje, istočasno na Koroškem uporabljene lesene panje, posebej za pašno čebelarjenje, ki na Dunaju niso v rabi ...)

1833

- Blätter für Landwirtschaft den in Kärnthen wegen seiner zweckmässig, und in Bezug auf die damalige Zeit rationel betriebenen Bienenzucht, rühmlichst bekannten Herrn Janscha, als professor der Bienenzucht und als practischen Bienenzüchter nach Wien berief ...

(Prevod: ... zaradi svoje smotrnosti in za tisti čas racionalnega čebelarstva na Koroškem so slavnega in poznanega gospoda Janšo poklicali na Dunaj kot profesorja za čebelarstvo in praktičnega čebelarja ...)

1853

- Heinrich: Isti zapis kot leta 1832

1867

- Kraft: ... Als erster Lehrer an die von Maria Theresia gegründete Hauptlehrschule für Bienenzucht im Belvedere zu Wien wurde Anton Janscha aus Kärnten berufen ...

(Prevod: ... Za prvega učitelja za od Marije Terezije ustanovljene glavne šole za čebelarstvo v Belvedere je bil poklican gospod Janscha s Koroške ...)

1925

- Perc (a,b): ... Nasprotno pa baron Ehrenfels, ki v svoji znameniti knjigi od leta 1829 Janšo dosledno Korošca imenuje ...

1955

- Stabej:

Na navedenem mestu, str. 72, kjer opisuje na kratko prizadevanje Kmetijske družbe v Celovcu za razširjanje čebelarstva, je zapisal Hermann še tole, nam novo, a z ničemer podprto trditev: *Professor in pisatelj o reji čebel na Dunaju, Janša, je izšel iz te družbe. (Izvornik: ... der Professor und Schriftsteller über die Bienenzucht in Wien, Janscha, ist von dieser Gesellschaft ausgegangen.)*

2003

- Erker: ... Professor und Schriftsteller der Bienenzucht in Wien namens Janscha, der aus der Kärntner Gesellschaft kam...

(Prevod: ... profesor in pisatelj o čebelarstvu na Dunaju po imenu Janša prihaja iz Koroške družbe ...)

2013

- Fuchs: ... Der spätere Bienenlehrer Janscha aus Krain stammend kam bereits 1765 in der Ackerbaugesellschaft nach Klagenfurt, lernte hier gut deutsch und wurde von dieser Gesellschaft der Kaiserin direkt empfohlen. Mit ihm begann die Kaiserin das imkerliche Lehr- und Bildungswesen systematisch aufbauen ...

(Prevod: ... poznejši učitelj čebelarstva Janša, ki izvira iz Kranjske, je prišel že 1765 v kmetijsko družbo v Celovec, tu se je naučil dobro nemško, ta družba pa ga je neposredno priporočila cesarici. Z njegovo pomočjo je začela cesarica graditi čebelarske učne in izobraževalne ustanove ...)

5 PRESOJA OBJAV IN ZAPISOV

Največ zapisov, da je bil Janša na Koroškem, da je Korošec in podobno, izvira od Ehrenfelsa (4) in Heinricha (4). Dva sta Fuchsova, po eden pa Kraftov in iz tedanjega časopisja. Veliko zapisov, ki so predvsem v Fuchsovih tipkopisih, pa ni potrjenih. Odkrili smo, da so še nekateri drugi tipkopisi, katerih avtor je Fuchs, a nam jih ni posredoval, ali pa smo dobili iz njih le posamezne strani, ki so brez navedbe virov. Med zapisi v prejšnjem poglavju so najbolj vprašljivi vsi tisti, ki govore, da je bil Janša Korošec ter da je Janša prinesel na Dunaj koroški način gojenja čebel skupaj s prevozi čebel na pašo in panjem. To je povsem v nasprotju z zapisi v obeh Janševih knjigah (Abhandlung vom Schwärmen der Bienen – 1771 in Vollständige Lehre von der Bienenzucht – 1775), kjer piše o gorenjskem čebelarjenju. Pri opisu čebelarjenja je dobesedno zapisal »Pri nas na Gorenjskem ... (1771, str. 58). Nič in nikjer pa ne omenja, da bi bil pred prihodom na Dunaj na Koroškem. Tega ne omenjata niti Navratil (1883) niti Mihelič (1934), ki sta do sedaj najnatančneje raziskovala Janševo življenje in delo, tudi v dunajskih arhivih. Ni pa znano, kdo je njega in njegovega brata Lovrenca leta 1766 napolnil na bakrorezno risarsko šolo na Dunaj.

Zanimive rezultate je dal pregled zapisov oz. biografij o Antonu Janši (skupaj 20), ki so bili objavljeni v času od leta 1771 do danes in le v enem je posredni podatek o povezavi Janše s Koroško, v ostalih pa ni nobenega podatka, ki bi potrdil njegovo bivanje in čebelarjenje na Koroškem.

6 DOSEDANJE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

- a. V knjigah ali revijah ali časopisju je objavljenih skupaj 11 zapisov ter dodatno še ena trditev v tipkopisu, da je bil Janša povezan s Koroško.
- b. Objave sporočajo, da je Anton Janša Korošec, da je na Dunaj prenesel koroški način čebelarjenja, da izhaja iz Koroške kmetijske družbe, ki ga je tudi priporočila na Dunaju, da ga je na Dunaj poklicala cesarica Marija Terezija in podobno.
- c. Glavni avtorji večine od teh trditev oz. zapisov so Ernest Fuchs, Ehrenfels in Heinrich.
- d. Med slovenskimi avtorji sta na nekatere od teh zapisov opozorila Perc (1925a,b) in Stabej (1955).
- e. Janša v svojih knjigah piše in poudarja svoje gorenjsko poreklo, gorenjski način čebelarjenja in gorenjski leseni panj ter nikjer ne omenja svojega bivanja in delovanja na Koroškem.
- f. Za nadaljnjo presojo je potrebno pridobiti tudi Fuchsove tipkopise (navedeni so v knjigi Von Maria Theresia zur EU, str. 869) in ga povprašati o izvoru zapisanih informacij. Za dokončno potrditev ali zavrnitev teze pa je potreben pregled arhivskih dokumentov v celovškem deželnem arhivu in v arhivu krško-celovške škofije.

7 VIRI

- Blätter für Landwirtschaft und Industrie. 1833. Zweites Heft. Klagenfurt: 175 str.; članek: Ueber die kärntnerische Bienenzucht: 88–98
- Ehrenfels J.M. 1829. Bienenzucht nach Grundsätzen der Theorie und Erfahrung. Erster Theil. Prag : 334 str. http://books.google.si/books?id=maw1AAAAMAAJ&dq=ehrenfels&hl=sl&source=gbs_navlinks_s (29.1.2014)
- Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. 1832. Über die Bienenzucht Oesterreich. Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. 83: 657–660
- Erker K. 2003. Die Gründung der Kärntner Ackerbaugesellschaft. V: Von Maria Theresia zur EU. Klagenfurt, Verlag des Kärntner Landesarchivs: 44–60
- Fuchs E. 2013. Gradiva ob obisku 14. 10. 2013. Celovec
- Furlan M. 1768/1771 (?). Praktično čebelarstvo ali kratek pouk o čebelah in kako naj se zaradi posebnega dobička in koristi z njimi ravna. Napisano verjetno med leti 1768–1771(?). Iz nemškega rokopisa prevedel in uvodne besede napisal Leopold Debevec. V: Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Mencej M. (ur). Ljubljana, Zveza čebelarških društev Slovenije, 1976: 261–317
- Glavar P.P. 1768. Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah. Prevod Mihelič Stane. V: Anton Janša : slovenski čebelar : njegovo življenje, delo in doba. Mihelič S. (ur). Ljubljana, Čebelarstvo društvo za Slovenijo. 1934: 11–38
- Gregori J. 2011. Kratek pregled čebelarstva zgodovine do 21. stoletja. Ljubljana: 9 str. http://863.gvs.arnes.si/fck_files/image/Dogodki11/TE/zgodovina.pdf (25. jul. 2012)
- Heinrich H. 1832a. Bildungsanstalten. V: Klagenfurt, wie es war und ist. Klagenfurt: 214–239
- Heinrich H. 1832b. I. Klagenfurt, die jetzige Hauptstadt Kärntnes, historisch und topographisch dargestellt. V: Kärntnerische Zeitschrift: 1–21. https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/pdf_download.pl?id=bsb10011884 (8. jul. 2014)
- Heinrich H. 1853. Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten in Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern. II. Band, 2. Heft. Klagenfurt: 423 str. <http://books.google.si/books?id=ZWdAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false> (30. jan. 2014)
- Humel A. 1773. Physische Erfahrung, dass der Weysel wirklich von den Drohnen ausser den Bienenstock befruchtet werde. V: Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Biengesellschaft in Oberlausitz : die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend, nebst andern dahin einschlagenden natürlichen Dingen. Erster Band. Berlin in Leipzig: 64–71. http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs2/object/display/bsb10293787_00090.html (31. dec. 2013)
- Janša A. 1771. Abhandlung vom Schwärmen der Bienen. Wien, 1771, 1774: 140 str. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GQIOTNUU> (27. sep. 2013)
- Janša A. 1775. Vollständige Lehre von der Bienenzucht. Wien: 204 str. <http://www.dedi.si/dediscina/401-popoln-nauk-o-cebelarstvu> (8. avg. 2012); Wien, 1790: 204 str. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NNKCA1Z6> (27. sep. 2013)
- Janša A. 1906. Popolni nauk o čebelarstvu. Po Jož. Münzbergovi izdaji prestavil za slovenske čebelarje Francišek Rojina, nadučitelj v Šmartnem pri Kranju in urednik Slov. Čebelarja. S 45 podobami. Ljubljana, Slovensko osrednje čebelarstvo v Ljubljani: 139 str. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-91XPSB31> (29. sep. 2013)
- Kraft Q. 1867. Vom munteren Immenvolk. Allgemeine land- und forstwirthschaftliche Zeitung, 17, 44: 1103–1106
- Navratil I. 1883. Anton Janša, slavni kranjski čebelar. V: Spomenik o šeststoletnici začetka Habsburške vlade na Slovenskem. Ljubljana, Matica Slovenska, 139–166
- Perc M. 1925a. Pri Anton Janševih sorodnikih na Dunaju. Slovenec, 53, 212: 2, 213: 2–3
- Perc M. 1925b. Anton Janscha: erster kaiser. königl. Lehrer der Bienenzucht in Wien: 1775–1925. Celje: 23 str.
- Schirach A.G. 1770. Bayerischer Bienen-Meister: oder deutliche Anweisung zur Bienen-Wartung. München: 244 str. http://books.google.si/books/about/Bayerischer_Bienen_Meister_oder_deutlich.html?id=5Vc7AAAACAAJ&redir_esc=y (23. dec. 2014)
- Stabej J. 1955. Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu. Slovenski čebelar: 55(1953)6, str. 145–148 in št. 7–8, str. 181–185 in št. 9. str. 232–237 in št. 10, str. 262–266 in št. 11, str. 297–302 in št. 12, str. 321–327 in 56(1954)5–6, str. 133–140 in št. 7–8, str. 188–191 in št. 9–10, str. 238–241 in št. 11–12, str. 286–287 in 56(1955)1–2, str. 30–32 in št. 3–4, str. 83–86 in št. 9–10, str. 224–226 in št. 11–12, str. 269–272. <http://dlib.si> (27. jun. 2014)
- Valvasor J.V. 1689. Čast in slava vojvodine Kranjske (slovenski prevod Die Ehre des Herzogthums Crain; prevod Doris Debenjak in drugi), 4 zv. Ljubljana, Zavod dežela Kranjska, 2009–2013
- Wiener Zeitung. 1832. Über die Bienenzucht Oesterreich. Wiener Zeitung, 228: 913
- Wytophil F. 1900. Die Kaiserl. Königl. Bienenschule in Wien 1770–1781. Bienen-Vater: 32, 6: 109–118